

Første danske fund af *Euxoa vitta* (Esper, 1789), med bemærkninger om de danske *Euxoa* arter (Lepidoptera, Noctuidae)

Bjørn Baungaard & Michael Fibiger

Baungaard, B. & M. Fibiger: First Danish record of *Euxoa vitta* (Esper, 1789), with remarks to the other Danish species of *Euxoa* (Lepidoptera, Noctuidae). Ent. Meddr 70: 25-32. Copenhagen, Denmark, 2002. ISSN 0013-8851.

The Altanto-Mediterranean noctuine *Euxoa vitta* (Esper, 1789) is recorded for the first time from Denmark: a single male specimen from Moen, 1994. This is the most north-western record of its subspecies *elmquisti* Fibiger & Moberg, 1990. The genitalia including the aedeagus with everted vesica are figured. The species in the *tritici* species-group and the male antennae are illustrated together with those of *E. obelisca* ([Denis & Schiffermüller], 1775), *E. eruta* (Hübner, [1827]), *E. tritici* (Linnaeus, 1761) (= *crypta* Dadd, 1927) and *E. nigrofusca* (Esper, 1788) (*E. tritici* auct., nec Linnaeus, 1761).

B. Baungaard, Lindevangshusene 104, 2.mf., 2630 Tåstrup.
M. Fibiger, Molbechs Allé 49, 4180 Sorø.

Indledning

I årene 1987-1994 samlede Jens Peter Baungaard – fra 1990 sammen med sønnen Bjørn Baungaard – natsværmere med en elektrisk lysfælde ved Hårbølle Pyndt på Møns sydvestkyst. Denne fælde med en 250 watt HG lampe har flere gange budt på overraskende fund, bl. a. det første danske og nordiske fund af uglen *Athetis hospes* Freyer. Fældens fangst er hvert år blevet indrapporteret, dels til den landsdækkende liste over sjældne og faunistisk interessante fund, dels til Zoologisk Museum i København, som opbevarer disse lister til senere dokumentation og mulig bearbejdning.

I sommeren 1994 blev en efter danske forhold lidt usædvanlig *Euxoa* taget med hjem til nærmere undersøgelse. Efter præparationen syntes dyret stadig interessant, men da det snarere er undtagelsen end reglen, at hjemtagne *Euxoa*'er byder på positive overraskelser, forblev det uundersøgt. Først ved et besøg af Danny Nilsson besluttedes det at bede Michael Fibiger om at genitalundersøge dyret. Denne undersøgelse bekræftede, at eksemplaret repræsenterede det første danske fund af *Euxoa vitta* (Esp.).

En korrekt bestemmelse af de danske *Euxoa*'er – så få de end er – har altid voldt lepidopterologer besvær. Denne situation er det i de seneste år blevet mulig at forbedre, men det kræver, at den lidt vanskelige teknik med at udblæse vesicaen fra aedeagus og opblæse ductus bursae beherskes (se Fibiger, 1997).

For nu at fastslå – på dansk – at også *Euxoa eruta* (Hübner, [1827]) er en del af den danske fauna, er denne art samt dens genitalier ligeledes rigeligt illustreret i nærværende artikel.

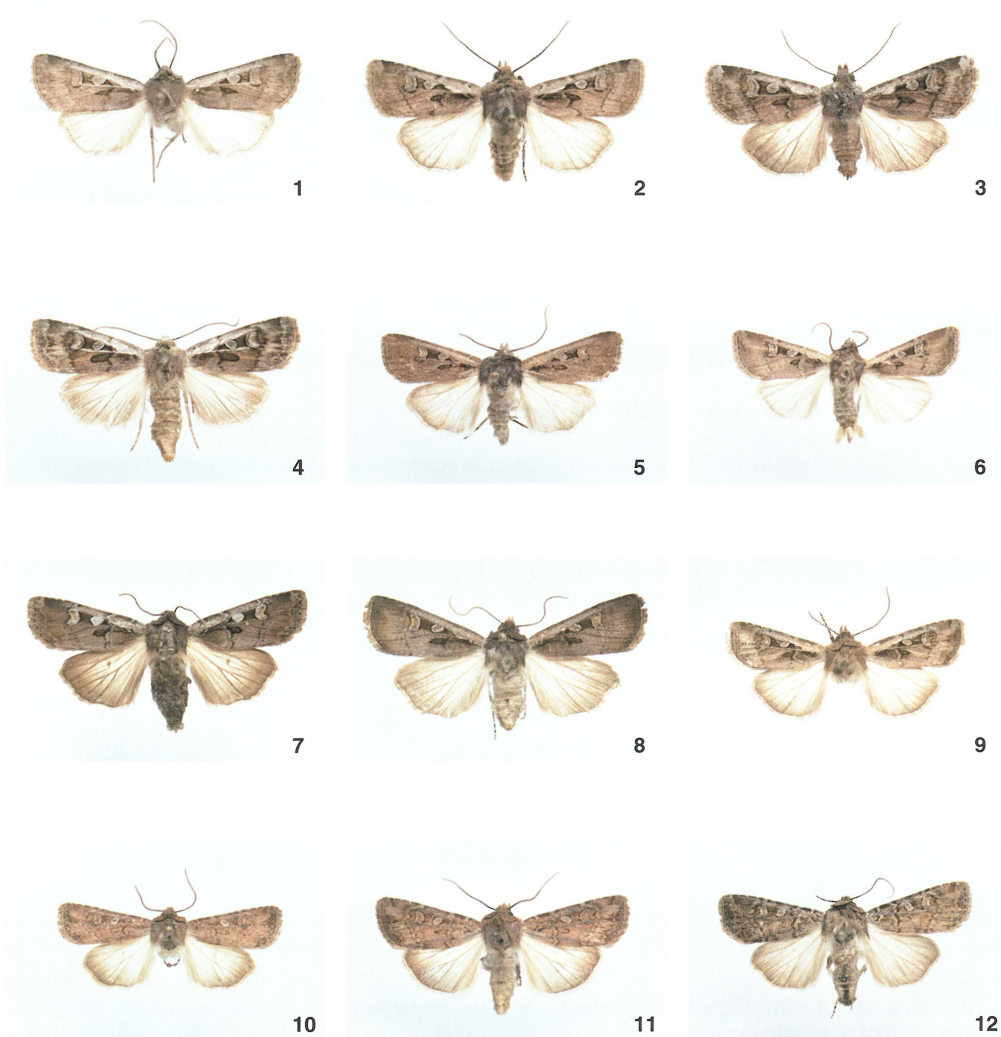

Fig. 1. *Euxoa vitta elmquisti*, han, Danmark, LFM, Hårbølle Pyndt, 16.vii.1994, genit. prep. 3435 M. Fibiger, leg. & coll. B. & J.P. Baungaard.

Fig. 2, 3. *E. vitta elmquisti*, han og hun, begge fra Sverige, Gotland.

Fig. 4. *E. vitta vitta*, hun, Tyskland, Thüringen, Küffhäuser mts., -ix.1990, leg. M. Fibiger.

Fig. 5-8. *E. obelisca*, 2 hanner og to hunner, fig. 5, 7 og 8 fra Danmark, fig. 6 fra Grækenland.

Fig. 9. *E. nigrofusca*, han, Danmark, Gedesby, 19.vii.1990, leg. & genit. prep. 1159 M. Fibiger.

Fig. 10. *E. tritici* (= *crypta*), han, Danmark, B, Dueodde, 7.viii.1975, leg. & genit. prep. M. Fibiger.

Fig. 11, 12. *E. eruta*, han og hun, Danmark, NEZ, Holte, 21.vii.1953, leg. F. Schepler, coll. M. Fibiger, og B, Dueodde, pr.viii.1983, leg. M. Fibiger.

Euxoa vitta (Esper, 1789)

Nominatformen er beskrevet fra Sydtydskland, og der er i dag registreret fire underarter (subspecies). Disse er behandlet og deres udbredelse beskrevet i *Noctuidae Europaeae*, I og III (Fibiger, 1990, 1997). Den nordiske underart, som det danske eksemplar tilhører, benævnes subsp. *elmquisti* Fibiger & Moberg, 1990.

Euxoa vitta har som så mange andre *Euxoa*'er levet en omtumlet tilværelse i forskeres bevidsthed. Den har i 200 år skiftevis været opfattet både som selvstændig art, underart af *E. nigrofusca* (Esp.) og som synonym til henholdsvis *Euxoa obelisca* (Den. & Schiff.) og *E. nigrofusca* (Esp.) (indtil for 4 år siden benævnt *E. tritici* L. (se Karsholt & Stadel Nielsen, 1996). I Norden var det først undersøgelser af Håkan Elmquist (1975), som endeligt bekræftede artens stabile forekomst på Gotland og Öland. Men det var først de indgående studier af især hannernes genitalorganer med udkrænget vesica fra aedeagus, som endeligt fastslog *E. vitta* som en 'god art'.

I Danmark har mange samlere siden Elmquist's publikation set efter arten, især på de østlige øer, og ganske særligt på Bornholm.

Habituelle kendetegn for *Euxoa vitta* (Esp.) – Fig. 1-17.

Lad det være sagt med det samme: *E. vitta* er svær at kende, især for de samlere, som ofte fanger *E. obelisca* med gråsprængt hvidlig forvingecosta (forkant). Men generelt er *E. obelisca*'s costa og forvingegrundfarve mere brunlig, og forvingernes tre felter er af samme chokoladebrune farve, hvorimod *E. vitta* har lysere, lidt brungråt yderfelt, mørkere sømfelt og lysere brun grundfarve. Også med den meget varierende *E. nigrofusca* kan *E. vitta* forveksles. Selv om meget små pilpletter undtagelsesvis kan være til stede indadtil fra sømlinien hos både *E. obelisca* og *E. vitta* (og *E. recussa* Hb.), er forskellen på dette punkt dog et godt kendetegn, når man skal skille disse to (tre) arter fra *E. nigrofusca*, *E. eruta* (Hübner, [1827]) og *E. tritici*, som altid har længere og tydeligere pilpletter. Antallet af pilpletter hos disse arter er oftest flere end to.

De længere lameller (sidegrene) på hannens følehorn (Fig. 13) hos *E. vitta* kan også bruges til at adskille den fra de andre danske *Euxoa* arter. Hos hunnerne er der på dette punkt intet at holde sig til.

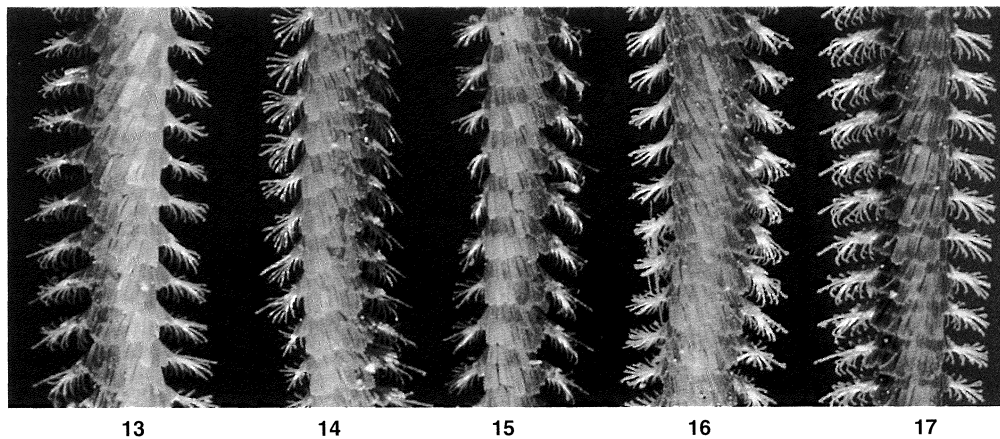

Fig. 13-17. Del af hannens følehorn (section of male antenna) af *Euxoa* arter. 13, *E. vitta elmquisti*; 14, *E. obelisca*; 15, *E. nigrofusca*; 16, *E. tritici* (= *crypta*); 17, *E. eruta*.

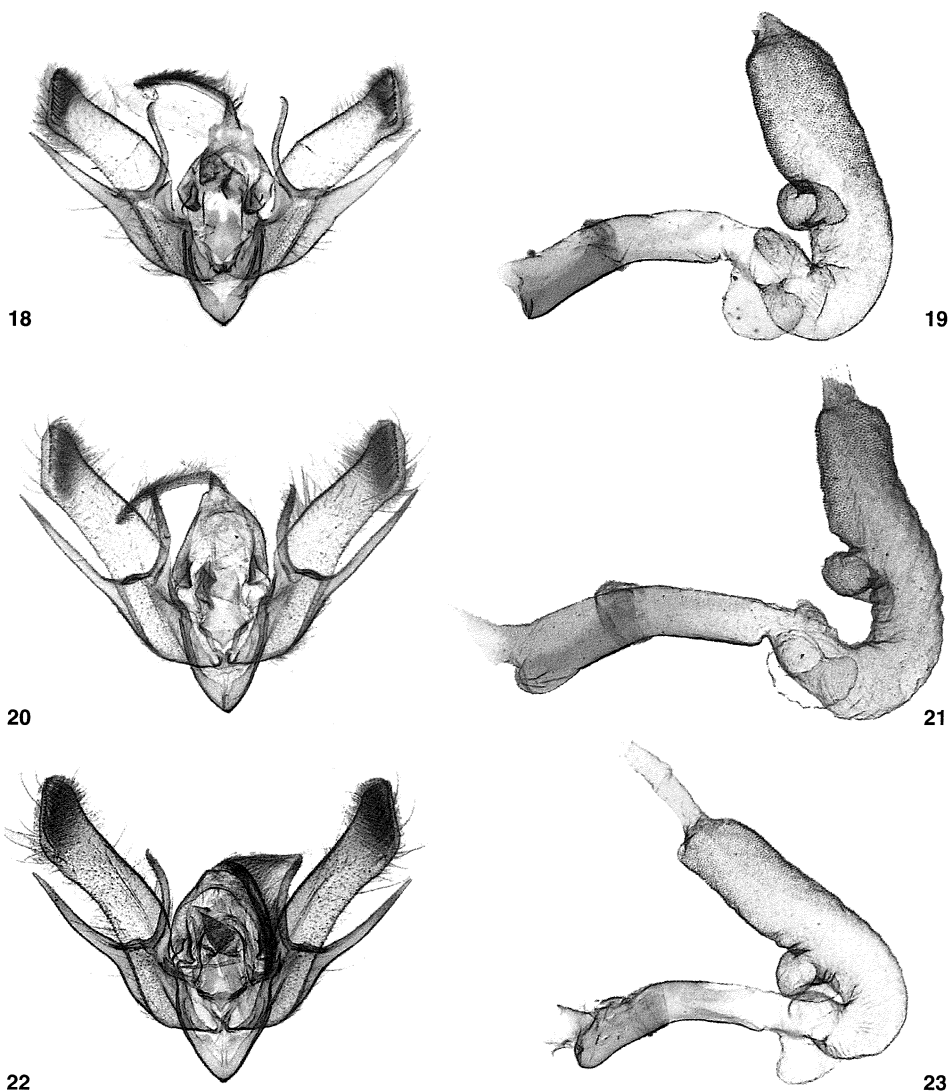
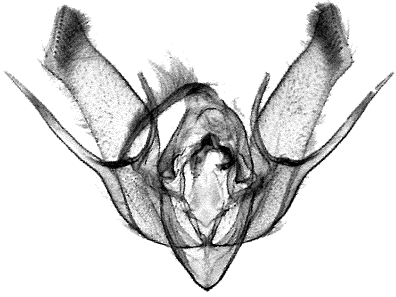
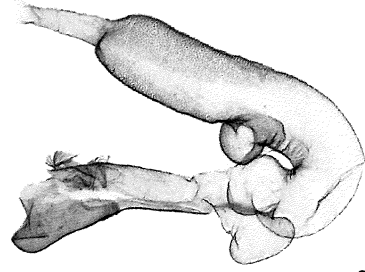

Fig. 18-31. Hanlige genitalier af *Euxoa*; til højre vises aedeagus med udkrænget vesica (male genitalia of *Euxoa*, aedeagus with everted vesica at the right). 18, 19, *E. vitta elmquisti*, Danmark, genit. prep. 3435 M. Fibiger; 20, 21, *E. obelisca*, Danmark, genit. prep. 3031 M. Fibiger; 22, 23, *E. nigrofusca*, Danmark, genit. prep. 1617 M. Fibiger; 24, 25, *E. tritici* (= *crypta*), Danmark, genit. prep. 1615 M. Fibiger; 26, 27, *E. eruta*, Danmark, genit. prep. 2316 M. Fibiger; 28, 29, *E. eruta*, Danmark, genit. prep. 1621 M. Fibiger; 30, 31, *E. nigricans*, England, genit. prep. 7168 D. Lafontaine.

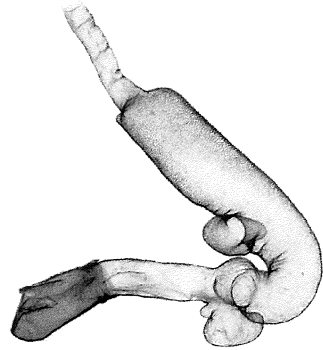
24

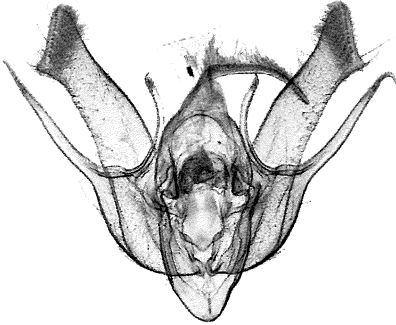
25

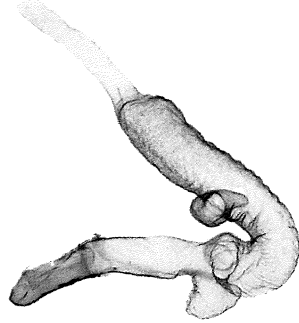
26

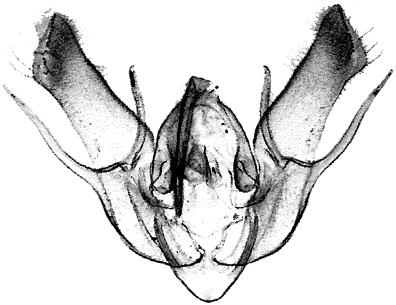
27

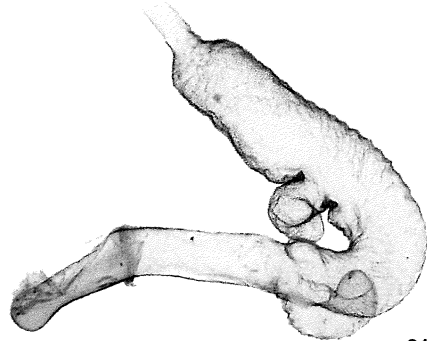
28

29

30

31

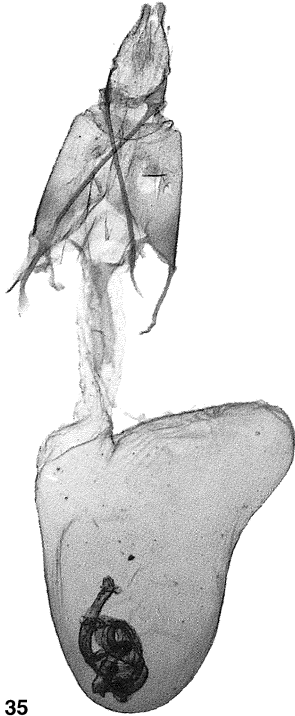
32

33

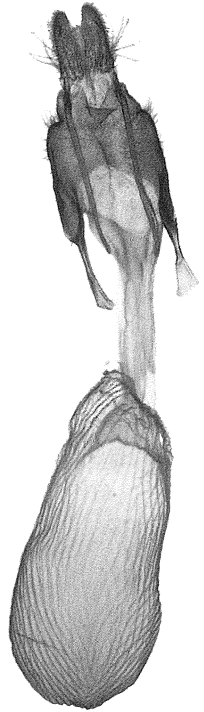
34

35

36

37

E. adumbrata (Eversmann, 1842), der for nylig (1999 og 2000) er konstateret i to eksemplarer fra Danmark (fundet i Nordsjælland og på Bornholm af henholdsvis F. Vilhelmsen og M. Top Jensen) og *E. aquilina* (Denis & Schiffermüller, [1775]), som har faste populationer tæt på Danmark, må ligeledes inddrages i sammenligningerne. Førstnævnte har korte lameller, som hos *E. obelisca* (Fig. 14), mens *E. aquilina*'s lameller er betydeligt længere end hos *E. vitta* og de andre.

Genitalkarakterer for de danske *Euxoa* – arter. – Fig. 18-37.

De sikreste, lettest tilgængelige bestemmelseskarakterer for alle *Euxoa* arter er at finde i genitalorganerne. Det kan indebære, at hannernes vesica skal udkrænges og hunnerens corpus bursae skal opblæses, især hvis man vil forsøge sikkert at skille *E. nigrofusca* fra *E. eruta* (som er udbredt over hele Danmark) og *E. tritici*.

Forskellene i han- og hungenitalierne mellem de nu erkendte ti danske *Euxoa* arter er som følger:

E. vitta (Fig. 18, 19, 32): Clasper er betydeligt længere end på alle de andre danske arter og vesicaens ,fodformede' subbasale diverticulum har ingen ,hæl', men en kort bred ,tå'. Appendix – og corpus bursae – er større end de andres (undtaget *E. lidia* og *E. adumbrata*). Apofyserne er bredere end hos *E. obelisca*.

E. obelisca (Fig. 20, 21, 33): Clasper er kort og det subbasale diverticulum har ingen ,hæl', men en lang ,tå'.

E. eruta (Fig. 26-29, 36, 37): Den spidse sacculære forlængelse er svagt s-buet og ligesom *E. tritici*'s længere end de øvrige danske arters. Desuden er det flade subbasale diverticulum, som er placeret på højre side, mindre end det tilsvarende hos *E. tritici*, men større end hos *E. nigrofusca*. Disse tre arters ,fodformede' subbasale diverticula har alle både ,tær' og ,hæle'. Den cylinderformede vesica hos *E. eruta* og *E. tritici* er mere parallelforskudt end hos *E. nigrofusca*. Apofyserne er bredere end hos *E. nigrofusca* og *E. tritici*, og de store basale børster er bredere, længere og der er flere (13); *E. nigrofusca* og *E. tritici* har 9(- 10) kortere.

E. tritici (= *crypta* Dadd, 1927) (Fig. 24, 25, 35): Længden af den sacculære forlængelse svarer til *E. eruta*'s, men ikke buet. Se også ovenfor.

E. nigrofusca (*tritici* auct., nec Linnaeus, 1761) (Fig. 22, 23, 34): Den spidse sacculære forlængelse er kortere end hos de ovenstående arters og den flade subbasale diverticulum på højre side er mindre end hos *E. tritici* og *E. eruta*.

E. nigricans (Fig. 30, 31): Juxta er bredere og det ,fodformede' subbasale diverticulum er uden ,hæl' og med en meget lang og opadbøjet ,tå'. De bageste apofyser er dobbelt så lange som de forreste. Hos *E. eruta* er forholdet 2,25: 1.

Fig. 32-37. Hunlige genitalier af *Euxoa* (female genitalia of *Euxoa*). 32, *E. vitta elmquisti*, Sverige, genit. prep. N1a B. Goater; 33, *E. obelisca*, England, genit. prep. 7867 D. Lafontaine; 34, *E. nigrofusca*, Danmark, genit. prep. 1014 M. Fibiger; 35, *E. tritici* (= *crypta*), Danmark, genit. prep. 1005 M. Fibiger; 36, *E. eruta*, Danmark, genit. prep. 11039 D. Lafontaine; 37, *E. eruta*, Danmark, genit. prep. 1873 M. Fibiger.

De sidste 4 danske arter er ikke svære at bestemme på udseendet. Deres genitalorganer er ikke illustreret her, men forskellene er således:

E. cursoria (Hufn.): Valverne er forholdsvis kortere og vesicaens subbasale diverticulum er meget prominent og større end de andre danske arter. De sacculære forlængelser er asymmetriske (!). Appendix og corpus bursae er oval.

E. recussa: Den sacculære forlængelse er kortere end hos alle de ovenstående andre danske arter og vesicaens mediale diverticulum er lang og spids. Appendix og corpus bursae er bred ved ductus og ellers cylindrisk.

E. lidia (Stoll) og *E. adumbrata* (Ev.): Begge har kølleformede, afrundede sacculære forlængelser og ekstremt små claspere. Indbyrdes har *E. adumbrata* et bredere mediant diverticulum og to apikale diverticula, – *E. lidia* har kun et. Hos hunnerne er den ventrale sklerotiserede plade ved antrum kort og spids, – spidsest hos *E. adumbrata*. Corpus bursae er kortere og smallere hos *E. adumbrata*.

Bionomi

Euxoa vitta's habitat er tørre, åbne biotoper med kort vegetation, eventuelt med spredte buske og træer. I Sverige er arten udbredt, men ikke almindelig på 'alvaret' på Öland og Gotland. Flyvetiden er fra juli til september, bedst fra først i august til begyndelsen af september. Imago går på lys, sjældnere på sukkerlokning. Larven lever – som andre *Euxoa*'er – i en hule i jordoverfladen og kommer kun frem om natten for at hente føde, når den ikke kan nå foretrukne blade og rødder fra sin hule.

Udbredelse

E. vitta's totale udbredelse er vist på udbredelseskortet hos Svendsen & Fibiger (1992). Arten var på daværende tidspunkt kun kendt fra Europa, men den er nu påvist uden for Europa ved ét eksemplar fanget i det vestlige Tyrkiet (Hacker, 1989).

Tak til

Martin Honey, Nat.Hist.Mus., London for genitalfotografierne, og til Geert Brovad, Zool. Mus. for fotografier af genitalierne af den danske *E. vitta* og af alle imagines. En pedantisk og tålmodig 'referee' takkes specielt.

Litteratur

- Elmquist, H., 1975. Förekomsten av *Euxoa vitta* Esp. i Sverige (Lep. Noctuidae). – *Entomologisk Tidskrift* 96: 55-57.
- Fibiger, M., 1990. *Noctuidae Europaeae*. Vol. I. Sorø. 208 pp.
- Fibiger, M., 1997. *Noctuidae Europaeae*. Vol. III. Sorø. 416 pp.
- Hacker, H., 1989 (1988). Taxonomisch und faunistisch bemerkenswerde Funde aus der Sammlung Pinker im Naturhistorischen Museum Wien. Neunter Beitrag zur systematischen Erfassung der Noctuidae (Lepidoptera) der Türkei. – *Zeitschrift der Arbeitsgemeinschaft der Österreicher Entomologen* 40: 65-82.
- Karsholt, O. & P. Stadel Nielsen, 1996. *The Lepidoptera of Europe*. A Distributional Checklist. Stenstrup. 380 pp.
- Svendsen, P. & M. Fibiger, 1992. *The Distribution of European Macrolepidoptera*. Noctuinae I. Copenhagen. 293 pp.